

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXVI.

Fasc. 23.

ZÁMBÓ GÉZA

A nevelőszülői és a gyermekotthoni gyámság

SZEGED

2004

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis

LÁSZLÓ BLUTMAN, PÁL BOBVOS, LÁSZLÓ BODNÁR,
JÓZSEF HAJDÚ, ÉVA JAKAB, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA,
JÁNOS MARTONYI, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY,
BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, IMRE SZABÓ, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BLUTMAN LÁSZLÓ, BOBVOS PÁL, BODNÁR LÁSZLÓ,
HAJDÚ JÓZSEF, JAKAB ÉVA, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS,
MARTONYI JÁNOS, NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER,
POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, SZABÓ IMRE, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta Jur.

Bevezetés

A gyermekvédelemben elsődleges cél, hogy a kiskorú gyermek tekintetében fennálló veszélyeztetettségi okot vérszerinti családjában kell orvosolni. A gyermeket családjából kiemelni anyagi okból nem lehet. Kiskorú gyermek nevelésbe vételére csak akkor kerülhet sor, ha veszélyeztetettsége olyan jellegű és fokú – akár közvetlen életveszélyben van –, hogy saját családjában történő további gondozása, nevelése nem biztosítható. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben az alapellátás által biztosítható különféle támogatási formák már nem elégségesek a veszélyeztetettségi okok megszüntetéséhez. Ekkor a kiskorú átmeneti vagy tartós nevelésbe vételére kerül sor. Ez a körülmény olyan jogi helyzetet teremt, hogy a szülők szülői felügyeleti jogaikat nem gyakorolhatják, tehát a kiskorú részére a gyámhivatalnak gyámot kell rendelnie. A nevelésbe vett kiskorúak esetében a gyámságot a hivatásos gyám, vagy nevelőszülő, gyermekotthonban elhelyezett kiskorúak esetében a gyermekotthon vezetője látja el.

Jelen dolgozat keretében a nevelőszülői és a gyermekotthon vezetői gyámságra vonatkozó szabályokat tettük górcső alá, a hivatásos gyámság problematikájával egy korábbi tanulmányban már részletesen foglalkoztunk.

Érzékeltetjük a nevelőszülői gyámság előnyeit a gyermekotthon vezetői gyámsággal szemben. Ugyanakkor megfogalmazzuk bírálatunkat is az ún. „egyszemélyes” nevelőszülői gyámsággal összefüggésben, amikor az olykor egy burkolt örökbefogadást takar.

Jelezzük, hogy a gyermekotthon vezető gyámok {sokirányú vezetői feladataik miatt} milyen formában igyekeznek „menekülni” a gyámoltjaik vagyongazdálkodásához kapcsolódó feladataik ellátásától.

Kutatásaink az eredeti és hatályos szabályok mellett a fellelhető szakirodalomra épülnek. A gyámhivataloknál és szakszolgálatoknál tett látogatásaink és az ott szerzett tapasztalataink alapozzák meg jogalkalmazói nézőpontú bírálatunkat is.

I. A nevelőszülői ellátás és gyámság

1. A nevelőszülői ellátás előzményei Magyarországon

A nevelőszülői rendszer magyarországi megítélése a különféle időszakokban ellentmondásos volt. A második világháború előtti nagyon magas – 87 %-os – elhelyezési formát jelentett kiskorúak számára a nevelőszülői ellátás. A háborút

követően viszont ideológiai, politikai megítélés miatt visszaszorult látványosan ez a nevelési forma. Erre utal Herczog Mária és Révész Piroska az 1993-ban megjelent közös tanulmányában.¹

Ugyanerre az időszakra vonatkozóan hasonlóan vélekedik Králné Szabó Piroska, aki kifejtette „A II. világháború előtt is létezett nevelőszülői elhelyezési forma, amelyről főként rossz szájízű, gyermekszanyargató emlékek maradtak fenn, noha a gyermekek közel 90 %-a nevelkedett nevelőszülőknél.”²

Erre az ideológiára építve hozták létre a gyermekvédő intézeteket és szabálylzták az intézeti gyámságot. Az intézeti gyámság bevezetésével háttérbe szorult a nevelőszülői gondozás, nevelés. Az előzőekből nyilvánvalóan az következik, hogy a szocialista ideológiára épülő gyermekvédelemben kezdetben minden „rossz” eredőjét sommásan a nevelőszülői ellátásra vezették vissza. Számunkra nem kétséges, hogy abban az időszakban is voltak kiváló nevelőszülők és voltak olyanok is, akik visszaéltek jogosítványaikkal. Az intézeti gyámság dominanciája a 70-es években megtört, és ismét előtérbe került a nevelőszülői elhelyezés, főként olyan kiskorúak esetében, ahol nem volt remény a vérszerinti kapcsolattartásra.

A intézeti gyámság 52 évet élt, megszüntetésére fél évszázad elteltével 1997-ben a gyermekvédelmi reformintézkedések bevezetésével kerülhetett sor.

A rendszerváltást követően a gyermekvédelmi reformintézkedések középpontjában ismét a családi vagy családserű nevelés került előtérbe. A nevelésbe vett gyermekek esetében a nevelőszülői ellátás és gyámság felértékelődött.

2. A nevelőszülői ellátás Angliában – kitekintés

Somorjai Ildikó a hazai gyermekvédelmi reformot megelőzően adta közre Angliában szerzett tapasztalatait. Angliában bárki lehet nevelőszülő, aki kész otthonát felajánlani a családi nevelést igénylő és elfogadó kiskorúnak, felkészült erre a feladatra, és együttműködik a családba fogadott gyermek szüleivel.³

Angliában is elsődleges a családi nevelés, a problémák helyben való megoldása, tehát „házhoz” viszik a segítséget a krízisszolgálat munkatársai révén. Ha a gyermek kiemelése családjából mégis szükséges, csak akkor jöhet szóba a nevelőszülői nevelés. A nevelőszülőket toborozzák a jelentkezőket először el látják különféle tájékoztató anyagokkal. A komolyan érdeklődőket elviszik nevelőszülői családokhoz. A nevelőszülő-jelölt nem a hivatalban tájékozdik, hanem a hétköznapi gyakorlatában. A tájékozdás során nem lehet jelen hivatalos személy vagy szociális munkás. A nevelőszülői családok látogatását tulaj-

---

¹ HERCZOG MÁRIA – RÉVÉSZ PIROSKA: Egy gyermekotthon megszüntetésének és a GYIVI munkatársainak átképzéséhez és továbbképzéséhez kapcsolódó program tapasztalatairól. *Gyermek, család, ifjúság*, 1993/ 1–2. szám 22.p.

² KRÁLNÉ SZABÓ PIROSKA: Gondolatok a nevelőszülők és a vérszerinti szülők kapcsolatáról. *Család, gyermek, ifjúság*, 1999/5. szám. 15. p.

³ SOMORJAI ILDIKÓ: Nevelőszülők Angliában. *Család, gyermek, ifjúság*, 1996/1. szám 28.p.

donképpen a jelentkezés követi, majd az interjú, a jelölt önértékelése alapján kérdőíves formában eszközölt személyiségvizsgálata. Ez nem alkalmassági vizsgálat. Ha a jelölt változatlanul nevelőszülő kíván lenni, beiskolázzák alapképzésre, amit kiegészítő képzés követ.

Angliában három gyermeknél több gyermeket csak egészen kivételes esetben, testvérek esetén helyeznek ki.

A nevelőszülők kapcsolatban vannak egymással. Alaptréningjeik személyes élmények feldolgozására épülnek. Problémáikkal elsősorban egymást keresik meg. A kölcsönös támogatás (ruházat, játékok) cseréjére is kiterjed. A nevelőszülők gyakran közös partikat, kirándulásokat szerveznek.

Angliában a nevelőszülői gondozás kiteljesedését az 1970-es években az idézte elő, hogy az intézeti nevelésben részesített gyermekek nagykorúságukig „befalazva” éltek, kikerülésükre nagykorúságuk elérésekor vagy esetleg örökbe fogadásuk esetén került sor.

Ez a jelenség idehaza – a gyermekvédelmi reform ellenére – sajnos még ma is jelen van.

3. A gyermekvédelmi törvény által bevezetett nevelőszülői ellátás

A Gyvt. által bevezetett intézkedések még inkább előtérbe helyezték a nevelőszülői ellátás elsőbbségét a gyermekotthoni formával szemben. Ezek az intézkedések szinkronban voltak az Európa Tanács különféle korábbi dokumentumaival, határozataival. Ezek a dokumentumok a helyettesítő gondozásra, annak tartamára és tartalmára, valamint a család rehabilitációjára vonatkoztak. Elsődleges a családi nevelés, a nevelőszülői gondozás csak ezt követi, helyettesíti. A nevelőszülői gondozás a családon kívüli elhelyezés legkedvezőbb módja.⁴ A dokumentumok meghatározzák a nevelőszülő kiválasztásának, képzésének, és ellenőrzésének rendszerét.⁵

a) A nevelőszülő jogállása a hazai hatályos szabályozás alapján

Erős gyermeki jog, hogy az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermek életkorához, egészségi állapotához, fejlettségéhez, valamint egyéb szükségleteihez igazodóan állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó teljes körű ellátásban, gondozásban, megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön.⁶ Ennek a jognak az érvényesülését elsősorban a családi nevelés vagy a családban történő nevelés hivatott betölteni. Amint a bevezető gondolatok között már jeleztük, ha a gyermek családjában történő nevelése, gondozása semmiképpen nem biztosítható, akkor átmeneti nevelésbe vételére kerül sor. Ezt a tartós nevelésbe vétel követ-

⁴ SZÖLLŐSI GÁBOR: A reform három sarkalatos pontja. *Család, gyermek, ifjúság*, 1996/1. szám 14.p.

⁵ Az Európa Tanács Bizottságának 1987/6. számú ajánlása.

⁶ 1997. évi XXXI. évi tv. 9. § (1) a) bek.

heti, ha a veszélyeztetettségi okokat nem sikerül megszüntetni és a gyermek nem kerülhet vissza a vér szerinti családjába. Ilyenkor elsődleges az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermekek nevelőszülőkhöz történő kihelyezése.

A gyermekvédelmi szakszolgálat a megyei gyámhivatal engedélye alapján nevelőszülői hálózatot működtet.⁷

A megyei önkormányzatok mellett nevelőszülői hálózatot működtet néhány civil szervezet is. A nevelőszülők száma minden évben emelkedik, a családjukból kiemelt gyermekvédelmi gondoskodásban élők mintegy 47,4 %-a él nevelőszülőknél. Az ismert adatok szerint mintegy 5000 nevelőszülőből 420 személy hivatásos nevelőszülő, akinél hozzávetőlegesen 1500 gyermek nevelkedik.

A hivatásos nevelőszülői hálózatként működő SOS gyermekfalvakban és ifjúsági házakban 220 gyermek és fiatal felnőtt gondozását, utógondozását biztosítják.

A nevelőszülői hálózat szervezeti és működési rendjét a működtető intézmény SZMSZ-ében foglaltak határozzák meg. Nevelési alapdokumentuma a nevelőszülők és a nevelőszülői tanácsadók által elfogadott – a nevelés célját, alapelveit, módszereit – tartalmazó szakmai program.

A nevelőszülő tevékenységét nevelőszülői jogviszonyban alapján végzi, a gyámhivatal kirendelése alapján látja el a gyámi feladatokat.

Nevelőszülő a 24. életévét betöltött, cselekvőképes, büntetlen előéletű személy lehet, aki a gondozásba helyezett gyermeknél legalább 18, legfeljebb 45 évvel idősebb, továbbá személyisége, egészségi állapota és körülményei alapján alkalmas a nála elhelyezett gyermek kiegyensúlyozott fejlődésének biztosítására.⁸

Az alkalmas nevelőszülőt tanfolyami keretben felkészítik feladatai ellátására, amely egyrészt a szükséges képességek fejlesztésére, másrészt pedagógiai, egészségügyi, szociális és jogi ismeretek átadására szorítkozik.

Nem lehet nevelőszülő, aki a gyermek megfelelő ellátását korlátozó testi, érzékszervi, értelmi fogyatékosságban, súlyos pszichotikus zavarban, alkohol- vagy kábítószer függőségben, vagy bármilyen betegségben szenved. Ha a működtető – a nevelőszülői tevékenység ellátása során – az alkalmasság hiányát észleli, a nevelőszülőt orvosi vizsgálaton való részvételre kötelezheti.⁹

Nem lehet nevelőszülő a továbbiakban az, akinek a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, és az sem, akinek szülői felügyeleti joga szünetel.¹⁰

A gyermekek speciális ellátásának szükségessége a nevelőszülők vonatkozásában is a differenciáltabb szabályozást tette indokolttá. Ennek értelmében ismert a hivatásos nevelőszülők és a speciális hivatásos nevelőszülők kategóriája.

⁷ 1997. évi XXXI. évi tv. 61. §.

⁸ Uo. 51. § (1) bek. a) pont.

⁹ 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 95. § (1)–(2) bek.

¹⁰ 1997. évi XXXI. évi tv. 54. § (2) bek.

A hivatásos nevelőszülő az a személy, aki meghatározott képesítési előírásoknak megfelel, tevékenységét a működtetővel írásba foglalt megállapodás alapján létesülő foglalkoztatási jogviszonyban végzi.

A speciális hivatásos nevelőszülő az a személy, aki a képesítési előírásnak megfelel és alkalmas a nála elhelyezett súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív szerekkel küzdő, speciális ellátást igénylő gyermek kiegyensúlyozott nevelésének biztosítására és családjába történő visszakerülésének elősegítésére. Speciális hivatásos nevelőszülők családon belül akkor alkalmazhatók, ha mindkét szülő részt vett a felkészítő tanfolyamon. Előnyt jelentene, ha a szülők egyike felsőfokú szociális vagy pedagógiai végzettséggel rendelkezne.

A hivatásos nevelőszülő saját gyermekeit is beszámítva legalább 3, legfeljebb 8 gyermek, a speciális hivatásos nevelőszülő saját gyermekeit is beszámítva legfeljebb 5 gyermek és fiatal felnőtt együttes ellátását biztosíthatja.¹¹ Ezt a számot a szakértők magasnak tartják, különösen a speciális szükségletű gyermekek vonatkozásában.

Vizsgálat tárgyát képezi a nevelőszülők körülményeinek, főként lakáskörülményeinek vizsgálata. Biztosítani kell a nevelőszülők és a gyermekek külön szobában történő elhelyezését.¹²

A nevelőszülő saját háztartásában – saját gyermekeit is beszámítva – legfeljebb 5 gyermek és fiatal felnőtt számára nyújt teljes körű ellátást. Ebbe a körbe tartoznak az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és tartós nevelésbe vett gyermekek, valamint az utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőttek. Biztosítani kell a gyermek testi, érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődését, személyisége kibontakozását.

A nevelőszülői jogviszony megszűnik a nevelőszülő halálával, a működtető jogutód nélküli megszűnésével, a határozott idő lejártával.¹³ A nevelőszülői jogviszony a felek közös megegyezésével, felmondással szüntethető meg. A működtető köteles felmondani a nevelőszülői jogviszonyt, ha a nevelőszülő külföldre kivándorol, ha a bíróság jogerős ítélettel cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró gondnokság alá helyezte, ha a bíróság szülői felügyeleti jogát jogerős ítéletével megszüntette, illetve ha korábban fenn nem álló kizáró okok merülnek fel.

A gyámi feladatokat is ellátó nevelőszülő esetében a nevelőszülői jogviszony megszüntetése csak a nevelőszülő gyámi tisztségéből felmentő, azonnali hatályú felfüggesztő, illetve elmozdító jogerős gyámhivatali határozat alapján lehetséges. Ilyen megszüntetési okokat jelent, ha a nevelőszülő a gyermeket bántalmazza, meg nem engedett nevelési módszereket alkalmaz, élelmezését megvonja, gondozását, nevelését súlyosan elhanyagolja, illetve ha a vérszerinti

¹¹ Uo. 54. § (3)–(7) bek.

¹² 15/1998. (IV. 30.) 105. § (2) bek.

¹³ A nevelőszülői jogviszony általában határozatlan időre jön létre, kivételesen, helyettesítés vagy más méltányolható ok esetén lehet határozott időtartamú is.

családjával való kapcsolattartását nem biztosítja. Felmondással a nevelőszülői jogviszony azonnali hatállyal szűnik meg.

b) A nevelőszülő feladatai

A nevelőszülő befogadja és saját háztartásában gondozza, neveli a nála elhelyezett gyermeket, ellátja törvényes képviselőjét és kérése alapján – saját kezdeményezésére – ellátja a gyámi teendőket.

A nevelőszülő befogadhatja a beutalt gyermek saját gyermekét is, ebben az esetben biztosított a szülő és a gyermek együttes gondozása. A nevelőszülő befogadja azt a fiatal felnőttet – akár annak gyermekét is –, akinek utógondozását vállalta, ha a gyámhivatal ezt elrendelte. A gondozott gyermek befogadásához a törvényes képviselő hozzájárulása szükséges.¹⁴

A nevelőszülőnek kiemelt feladata, hogy – elősegítse a maga eszközeivel is – a gyermek családjába történő mielőbbi visszakerülését.

A nevelőszülő a gyámhivatal határozata alapján biztosítja az általa nevelt gyermek kapcsolattartását.¹⁵

Ha a gyámságot nevelőszülő látja el, a gyámhivatal a gyámot kérésére felhatalmazhatja a gyermek vagyonának kezelésével járó feladatok ellátására is.

Ennek értelmében a nevelőszülő gyám a gondozás, nevelés és törvényes képviselő mellett ellátja a gyámolt vagyonkezelését is. Ha ezt nem vállalja, akkor a vagyon kezelésére vagyongazdálkodó eseti gondnokot rendelnek ki.

A gyámhivatal vagyongazdálkodásra vonatkozó felhatalmazása a vagyon egészére, vagy az ügyeknek meghatározott csoportjára vonatkozhat.

A gyermek vagyonának kezelésére felhatalmazott gyám joga és kötelessége, hogy feladatkörében védje a gyermek érdekeit, gondoskodik a vagyon megfelelő hasznosításáról és a rendes vagyongazdálkodás szabályai szerint intézze ügyeit. A gyám a gyermek vagyonát leltár alapján veszi át. A gyermek saját keresményéből a nevelőszülői háztartás költségeihez nem köteles hozzájárulni, a gyám működése során felmerült kiadásainak megtérítését a gyermektől nem igényelheti.

A gyámhivatal elbírálja a gyám, illetve a vagyongazdálkodó eseti gondnok eseti, rendes valamint végszámadását.

Eseti gondnok látja el a gyermek képviselőjét, ha a nevelőszülő, gyám a gyermeket nem képviselheti, vagy különleges szakértelmet igénylő ügyben a gyám nem tudja a gyermek érdemi képviselőjét ellátni. A nevelőszülő feladatai ellátásához segítséget nyújt a nevelőszülői, valamint gyámi tanácsadó. A nevelőszülő együttműködik – ha a gyámságot nem ő látja el – a kirendelt hivatásos gyámmal.¹⁶

¹⁴ 15/1998. (IV. 30.) 105. § (1) bek.

¹⁵ Uo.

¹⁶ 1997. évi XXXI. tv. 64. § a).

A nevelőszülői jogviszony fennállása alatt a nevelőszülő együttműködik a működtetővel, a gyámi tanácsadóval, az ellátási és gyámi tevékenységet ellenőrző Gyámhivatallal és – ha a gyámságot nem ő látja el – a hivatásos gyámmal. A nevelőszülő az együttműködés keretében köteles haladéktalanul tájékoztatni a működtetőt, ha feladatainak ellátásában akadályoztatva van, vagy életkörülményeiben jelentős változás várható.¹⁷

A nevelőszülő gyámnak együtt kell működnie az illetékes területi önkormányzat jegyzőjével, elsődlegesen az alapellátás során kirendelt családgondozóval. Ez a fajta együttműködés segíti elő a gyermek vér szerinti családjába történő visszahelyezését.

Ha nem kerülhet vissza a gyermek vérszerinti családjába, fontos szempont, hogy a gyermek a nevelőszülőnél egy állandóságot és tartósságot biztosító elhelyezést nyerjen. Nem szerencsés az, ha a gyermek rövid időn belül más-más elhelyezést nyer, ez ellentmond mindenféle folyamatos nevelési elképzelésnek és célnak.

Nyilvánvaló, hogy szükség esetén a gyermek gondozási helyét meg kell változtatni. Erre hivatalból vagy kérelemre kerülhet sor. A gyámhivatal dönt az évenkénti – 3 éven aluli gyermek esetében félévenkénti – felülvizsgálat alapján a gyermek gondozási helyének fenntartásáról, esetleg megváltoztatásáról. Megváltoztatja a gondozási helyet, ha azok a körülmények, amelyekre elhelyezési döntését alapozta a gyámhivatal, a későbbiek során lényegesen megváltoztak, vagy ha a kijelölt gondozási hely a gyermek érdekeivel ellentétes. Szintén a gondozási hely megváltoztatását eredményezheti a nevelőszülő lakóhelyének változása, a nevelőszülői jogviszony megszüntetése.

A gyámi feladatokat is ellátó nevelőszülő esetében a nevelőszülői jogviszony megszüntetésének csak a nevelőszülőt gyámi tisztségéből felmentő, azonnali hatállyal felfüggesztő, illetve elmozdító jogerős gyámhivatali határozat alapján van helye.

Ha a nevelőszülő a gyermek nevelése, ellátása során meg nem engedett nevelési módszereket alkalmaz, vagy ha a gyermeket bántalmazza, élelmezését megvonja, illetve a gyermek gondozását, nevelését súlyosan elhanyagolja, a vérszerinti családjával történő kapcsolattartását nem biztosítja, továbbá a gyermek ellátásához biztosított juttatásokat nem a gyermek szükségleteire fordítja, a működtető megkeresi a gyámhivatalt a gyermek új gondozási helyének kijelölése érdekében.¹⁸

Ha a nevelőszülő – lakóhelyváltozása miatt – a működtető működési helyéről elköltözik, ugyanakkor a gyermek érdekében áll, hogy továbbra is az ő nevelőcsaládjában nevelkedjen, kérhető az új lakóhely szerinti foglalkoztatás átválalása. Ez a szabály az állandóságot és folyamatosságot szolgálja a kiskorú elhelyezése tekintetében.

¹⁷ Uo. 66/B. § (1) bek.

¹⁸ Uo. 66/E. § (2) bek.

A gondozási hely megváltoztatásáról a gyámhivatal soron kívül határoz, ez a döntés fellebbezésre tekintet nélkül azonnal végrehajtható.

A gyám, hivatásos gyám felmentésekor vagy elmozdításakor a gyámhivatal egyidejűleg új gyámot rendel, és szükség esetén meghatározza a gyermek új gondozási helyét.

A nevelőszülői gondoskodás és gyámság megszűnik, ha annak oka már nem áll fenn, a családba a gyermek visszakerül, feléled a szülői felügyeleti jog. Elképzelhető, hogy változik az ellátás formája, pl. ha a gyermek speciális intézetben nyer elhelyezést. Előfordul, hogy a nevelőszülő kéri a gyámi tisztségének megszüntetését, akár hivatásos gyám kirendelését.

A kiskorú vérszerinti családjába történő visszakerülésének sajnos kevés az esélye. Ennek számos oka mutatkozik meg, amikor a jogalkalmazás szintjén értékeljük egy-egy ügy során a kiskorúak sorsának alakulását.

A gyermekjóléti szolgálatok, a jegyzők, továbbá a gyámhivatalok a számukra biztosított igen sokrétű szabályozás ellenére sem tudják a szülőket sokszor olyan helyzetbe hozni, hogy gyermekük visszakerüljön családjukba. A kiskorú gyámolt vonatkozásában is bármilyen árnyalt a szabályozás és sokrétű a segítségnyújtás, nem válik kezelhetővé a kiskorú helyzete és családjától távol, más családszerű vagy akár speciális intézeti jellegű nevelésre van szükség.

Gyakori, hogy a nevelőszülői gyámságot a gyámolt nagykorúsága szünteti meg. Ebben az esetben, mint fiatal felnőtt jogosult utógondozásra, vagy utógondozói ellátásra, de előbb-utóbb kikerül a rendszerből, és magára utalva kell megtalálni helyét a társadalomban.

II. A gyermekotthonokról és az ott elhelyezett kiskorúak gyámságáról

1. Az otthont nyújtó ellátás a gyermekotthonokban

A gyermekotthon megszakítás nélküli munkarend szerint működő, bentlakásos gyermekintézmény, amely alaptevékenységként biztosítja az otthont nyújtó ellátást az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti, vagy tartós nevelésbe vett gyermek számára, és a fiatal felnőttek számára utógondozói ellátást biztosít, szükség esetén külső férőhelyeket működtet.¹⁹

A gyermekvédelmi törvénynek megfelelően – a reform alapján – a nevelőszülői hálózat fejlesztése mellett a régi, nagy gyermekotthonok felszámolása, és helyettük kisebb, családiasabb, az önálló életre jobban felkészítő lakásotthonok kialakítása volt a cél. Az átalakításnak fokozatosan, 2002. december 31-ig kellett megvalósulnia.

---

¹⁹ Gyvt. 57. § (1) bek., Szi. 109. § (1) bekezdés.

a) A gyermekotthonok, lakásotthonok

A gyermekotthoni ellátás többféle elhelyezési formát jelent. Ide sorolhatók a hagyományos, nagy létszámú gyermekotthonok, a lakásotthonok, a speciális gyermekotthonok, a különleges gyermekotthonok, az utógondozó otthonok, és a Minisztérium gyermekotthonai.

Jelenleg (2004-ben – a szerk.) országosan 545 gyermekotthon és 317 lakásotthon működik. A gyermekotthoni hálózaton belül még elenyésző a speciális gyermekotthonok száma, napjainkban 50 ilyen intézmény működik. Számuk növekszik, de a speciális szükségletű gyermek ideális elhelyezése még várat magára.

A gyermekotthonban legalább 12, legfeljebb 40 gyermek, fiatal felnőtt ellátásáról kell gondoskodni. Annak érdekében, hogy a nagy létszámú otthonok elszemélytelenítő hatása kevésbé érvényesüljön, az otthonon belül legfeljebb 12 fős csoportokat kell kialakítani, lehetőleg korok és nemek szerint vegyes összetétellel, a testvéreket nem elválasztva.²⁰

A lakásotthon esetén önálló lakásban, családi házban, családias körülmények között történik a legfeljebb 12 gondozott gyermek, fiatal felnőtt elhelyezése.²¹

A legnagyobb nehézséget a tartósan beteg, fogyatékos, szenvedélybeteg, magatartási, vagy tanulási zavarokkal küzdő gyermekek elhelyezése jelenti, mert nincs elegendő férőhely a speciális ellátást biztosító kevés számú intézményben.

b) A speciális szükségletű gyermekek otthonai

A speciális gyermekotthon, vagy gyermekotthon speciális csoportja az ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti, vagy tartós nevelésbe vett, súlyos pszichés, vagy disszociális tüneteket mutató, vagy pszichoaktív szerekekkel küzdő gyermekeknek nyújt kötelezően ellátandó alapfeladatként a gyermek állapotához igazodó speciális ellátást.

Speciális gyermekotthonok létesítésének az igénye elemi erővel tört fel már a Gyvt. hatályba lépését megelőzően is. Szinte kezelhetetlen problémához vezetett a speciális szükségletű gyermek és a környezetében lévő gyermekek számára a gyakorlatban az a körülmény, ha megfelelő speciális intézmény vagy férőhely hiányában az erre az ellátásra szoruló gyermeket „normál” gyermekotthonban helyezték el.

Speciális gyermekotthonban csak 12. életévüket, kivételesen indokolt esetben 10. életévüket betöltött gyermekek helyezhetőek el, és az ellátás csak kivé-

²⁰ Gyvt. 59. § (1) bek., Szr. 124. § (1)–(3) bekezdés.

²¹ Gyvt. 59. § (2) bek., Szr. 125. § (1)–(2) bekezdés.

telesen indokolt esetben haladhatja meg a két évet. A gyermekek elhelyezéséről problémátípusonként elkülönítetten kell gondoskodni.

Legfeljebb 40 fő helyezhető el speciális gyermekotthonban, az otthonon belül legfeljebb 8 fős, azonos nemű gyermekekből álló csoportokat kell kialakítani. A lakótérre vonatkozó szabályok megegyeznek a gyermekotthoni lakótér szabályaival.

c) A különleges ellátást biztosító gyermekotthon

A különleges ellátást biztosító gyermekotthon, vagy gyermekotthon különleges csoportja a kora miatt sajátos szükségletekkel bíró 3 év alatti, vagy tartósan beteg, illetve fogyatékos gyermek számára kötelezően ellátandó alapfeladatként biztosít a gyermek állapotához, korához igazodó különleges ellátást.

A jogalkotó meghatározta azokat a különleges feltételeket, amelyek a 3 éven aluli gyermekek gondozásához szükségesek. A 3 éven aluli gyermekek esetén legfeljebb 8 fős csoportokat kell kialakítani.

Tartósan beteg, vagy fogyatékos gyermekek esetén egy csoportban legfeljebb 8 tartósan beteg, vagy 8 középsúlyosan, súlyosan fogyatékos, vagy 10 enyhén fogyatékos gyermek helyezhető el.²² A három éven aluli és tartósan fogyatékos gyermekek megfelelő elhelyezése, elkülönítése az idősebb korosztályoktól elengedhetetlen, de ez a gyakorlatban, sajnos, nem mindig valósul meg.

d) A Minisztérium gyermekotthonai

A Minisztérium országos illetékességgel működtet speciális gyermekotthonokat. Az országos szakértői bizottság véleménye alapján a gyámhivatal a Minisztérium gyermekotthonában helyezi el azokat a gyermeket, akik súlyos pszichotikus, neurotikus állapota, vagy súlyos erőszakos cselekmény elkövetése, vagy pszichotikus szerek rendszeres használata miatt, vagy szerzett immunhiányos tünetegyüttesben való megbetegedése miatt különleges szakértelmet igénylő terápiára szorulnak.

Herczog Mária szerint a minisztériumi otthonban történő elhelyezés nem kellően szolgálja a gyermekek érdekét, mivel nem rendelkezik olyan kiemelten hatékony pedagógiai programmal, szakembercsoporttal, terápiával, ami indokolná a speciális ellátást igénylő gyermekek ottani elhelyezését. Mi ezzel a gyakorlattal egyetértünk. További probléma ezekkel az otthonokkal, hogy a távolságok miatt nem valósítható meg egyszerre a család és a gyermek gondozása, ez pedig kétségbe vonja az intézkedés hatékonyságát.²³ A minisztérium által működtetett gyermekotthonok illetékessége az egész országra kiterjed, ezért a szakértői bizottság által javasolt elhelyezésre azonnal nem kerülhet sor.

---

²² Gyvt. 58. § (4) bek., Szr. 127. §, 128/A. §.

²³ HERCZOG MÁRIA: *Gyermekvédelmi kézikönyv*. KJK-KERSZÖV, Bp. 2001. 214. p.

A gyermek várólistára kerül és csak férőhely üresedése esetén tudja igénybe venni a szükségletéhez kapcsolódó ellátást. A várólistára történő helyezésük nem oldja meg problémáikat, környezetükből ki kell emelni őket, a gondozásokat-nevelésüket biztosítani kell.

2. A gyermekotthonban nevelkedő gyermekek gyámsága

a) A gyermekotthon/lakásotthon-vezető jogállása, feladatai

A gyermekotthonban elhelyezett gyermekek gyámságát a gyermekotthon vezetője látja el. A lakásotthonban elhelyezett gyermek gyámságát elláthatja a lakásotthon szakmai vezetője is. A Minisztérium gyermekotthonában az otthon vezetője nem rendelhető ki az otthonban elhelyezett gyermekek gyámjává. A gyámul rendelt gyermekotthon, lakásotthon vezető ellátja a gyermek gondozásával, nevelésével kapcsolatos feladatokat, ő a gyermek törvényes képviselője és vagyonának kezelője is.²⁴

A gyermekvédelmi gyám jogaira és kötelességeire a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelességeire vonatkozó rendelkezések megfelelően alkalmazandók. A gyámot a gyámsággal járó jogok és kötelességek a kirendelő határozat kézbesítését követő naptól illetik meg, illetve terhelik. A gyámot nem illeti meg a gyermekelhelyezés joga, és nem járulhat hozzá a gyermek örökbefogadásához sem. A gyermek családi jogállására és az ezzel kapcsolatos perindításra vonatkozó gyámi jognyilatkozat érvényességéhez gyámhivatali jóváhagyás szükséges. A gyám a gyermekkel közösen választja meg a gyermek életpályáját, de figyelembe kell vennie a szülő véleményét, a gyermek képességeit, egyéb körülményeit is. A gyám segítséget nyújt az otthonteremtési támogatás, az utógondozói ellátás iránti igény érvényesítéséhez.²⁵

A gyámhivatal eseti gondnokot rendel ki, ha a gyám, mint törvényes képviselő a Csjt. szerint nem láthatja el a gyermek képviselőt, vagy különleges szakértelmet igénylő esetben nem vállalja a képviselőt ellátását. A nevelési felügyelettel kapcsolatos eljárásban nem a gyám, hanem a gyermekjogi képviselő képviseli a gyermeket.²⁶

A gyámi teendők ellátásához a gyermekvédelmi szakszolgálatnál foglalkoztatott gyámi tanácsadók nyújtanak segítséget. Herczog Mária szerint a gyámi tanácsadók tevékenységével az a legnagyobb probléma, hogy sokszor formális jellegű, nem vállalják fel a gyámi tanácsadók a konfliktusokat, amelyek a gyermek érdekeinek védelméhez lennének szükségesek.²⁷ A gyámi tanácsadók keresik helyüket, szerepüket, feladataik nem kellően körülhatároltak, sokban

²⁴ Csjt. 93–94. §, Gyvt. 84. § (1) bek.

²⁵ Csjt. 101–102. §.

²⁶ Gyvt. 86–87. §.

²⁷ HERCZOG MÁRIA: i. m. 250. p.

azonosak vagy hasonlóak a nevelőszülői tanácsadók feladataival. Néhány megyében nem vagy nem kellően működik gyámi tanácsadás. A gyám félévente köteles tájékoztatni a gyámhivatalt a tevékenységéről, a gyámhivatal felhívására bármikor köteles felvilágosítást adni a működéséről, a gyermek ügyeiről.

A gyám köteles kezdeményezni a gondnokság alá helyezést a gyámhivatalnál olyan fogyatékos, vagy sérült gyermekek esetén, akik nagykorúvá válásuk után is állandó gondozásra, ellátásra szorulnak.

b) A gyermekvédelmi gyám vagyongazdálkodása és számadása

A szülők vagyongazdálkodási joguk megszűntével kötelesek a gyermek vagyonát az állagra vonatkozó számadással együtt kiadni a vagyon kezelőjének. A gyermek- és lakásotthon vezetője a gyermek vagyonának kezelése tekintetében köteles a gyermek érdekében eljárni, gondoskodni a vagyon megfelelő hasznosításáról, és a vagyoni ügyeket a rendes vagyongazdálkodás szabályai szerint intézni. A gyermek pénzét a törvényes képviselő székhelye szerint illetékes hitelintézetnél nyitott betétben helyezi el. A gyám kérheti a gyámhivaltól a gyermek kötelező ellátását meghaladó szükségleteinek kielégítésére a gyámi fenntartásos betétből pénzfelvétel engedélyezését. A gyám gondoskodik az ingatlan hasznosításáról, ha a gyámolt ingatlantulajdonnal, vagy lakásbérleti jogviszonnyal rendelkezik.²⁸

A gyám leltár alapján veszi át a gyermek vagyonát. Minden év február hónap 15. napjáig köteles a gyám az éves számadást elkészíteni. A számadás bevételek és kiadások szerint tételesen mutatja a vagyon növekedését és csökkenését. A bevételeket és kiadásokat számlákkal kell igazolni, de az élelmezéssel, háztartással kapcsolatos kiadásokat nem kell külön számlával igazolni egyszerűsített számadás esetén.

A gyám a vagyongazdálkodási joga megszűnésekor köteles végszámadást készíteni. A végszámadás a korábbi rendszeres számadásokon alapul és a gyámság teljes időtartamára kiterjed. Ha a gyámság a gyámolt nagykorúvá válásával, vagy a gyámolt halálával szűnt meg, akkor a gyám annak tartozik végszámadással, aki a vagyon felett rendelkezni jogosult, de a végszámadás egy példányát a gyámhivatalnak is meg kell küldeni. A megszűnés eseteiben a végszámadást a gyámhivatalhoz kell benyújtania a gyámnak. A nagykorúvá vált személyt a gyámhivatal értesíti a vagyon állapotáról és arról, hogy számadást kitől kérhet.²⁹

A számadások elbírálása során a gyámhivatal a gazdálkodás helyességét, gondosságát, a kiadások szükségességét vizsgálja. A helyes számadást a gyámhivatal elfogadja, végszámadás esetén a gyámot felmenti a vagyongazdálkodás alól. A számadás vizsgálata alapján megállapított hiány, indokolatlan kiadás, vagy a nem megfelelő gazdálkodással okozott kár megfizetésére hívja fel a gyámhiva-

²⁸ Csjt. 84. §, Gyer. 147. §, 149. §.

²⁹ Gyer. 159–160.§, Gyvt. 88. § (5) bek.

tal a gyámot. A gyám az általa jogellenesen okozott kárt a Polgári Törvénykönyv kártérítési felelősségre vonatkozó szabályai szerint köteles megtéríteni.³⁰

A gyám és a gyámolt közötti vitás követeléseket a számadás elfogadása után is lehet bíróság előtt érvényesíteni. Egy év alatt évülnek el a gyám számadási felelőssége alapján támasztható követelések. Az elévülés kezdő időpontja a gyám felmentését, vagy a bírósági útra utalást kimondó határozat közlése, illetve a követelés alapjául szolgáló ok felfedezése. A bűncselekménnyel okozott kár kapcsán az elévülési idő addig tart, amíg a büntethetőség el nem évül.³¹ Ha a gyám számadási kötelezettségét nem, vagy nem megfelelően teljesíti, akkor a kötelezettség teljesítése iránt a gyámhivatal pert indít és felmenti a gyámot tiszttségéből.

A gyermekotthon vezetőjét a gyámhivatal felmenti, ha megszűnik vezetői beosztása, vagy a gyermek máshol kerül elhelyezésre.

3. Speciális szükségletű gyermekek gondozása-nevelése, gyámsága

a) A speciális szükségletű gyermekekről általában

A speciális szükségletű gyermekek gondozását-nevelését a probléma keletkezésétől felnőtté válásukig biztosítani kell.

Tágabb értelemben speciális ellátásra szorul az a gyermek, aki családi környezetében nem kapja meg azokat a nevelési, gondozási, erkölcsi lehetőségeket, eszközöket, amelyekre szüksége, joga lenne egészséges fejlődése érdekében.

Szűkebb értelemben speciális ellátásra szorulnak azok a gyermekek, akik adottságaik alapján fejletlenek, legyengültek, akik tekintetében az adott tünetek és kórkepek a gyermekpszichiátriában, a lélektanban megjelenítésre kerülnek.

Jogi értelemben speciális szükségletű az a gyermek, akit a jogszabály annak tekint. A gyermekvédelemre vonatkozó jogszabályok felsorolják azokat a tüneteket, amelyek alapján a gyermek speciális szükségletűnek tekintendő. Ennek alapján speciális ellátás a súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív tünetekkel küzdő gyermekek és fiatal felnőttek számára biztosítható gondoskodási forma.

A speciális ellátás célja általában elsősorban a tünetek kialakulásának megakadályozása, a kialakult speciális tünetek enyhítése, megszüntetése, továbbá ismételt kialakulásuk megakadályozása. A speciális ellátás formái és eszközei az alapellátásban és a szakellátásban biztosíthatók. Az alapellátásba azok az eszközök, szolgáltatások tartoznak, amelyek a családi környezetben való rehabilitációt segítik elő, olyan szolgáltatások, amelyek megakadályozzák a súlyosabb krízis kialakulását. Angliában az 1989-ben elfogadott Gyermekvédelmi törvény részletesen szabályozza a fogyatékos és rokkant gyermekek jogait, és a

³⁰ Gyer. 161. §.

³¹ Csjt. 110. §.

speciális ellátásra vonatkozó intézkedéseket. Elsődleges a speciális igényű gyermek családjában történő segítése. Ebbe a család segítése is komplex módon beletartozik. Az önkormányzatok feladata a szükségét szenvedő gyermek sokoldalú támogatása. Ez a szabályozási forma hasonló a magyar szabályozáshoz, eltérés a szolgáltatások terén tapasztalható. Angliában a szolgáltatások közé tartozik: a gyermek és családja számára nyújtható tanácsadás, útmutatás és konzultáció, foglalkoztatási, szociális, kulturális és szabadidő-tevékenységek szervezése, az otthoni gondozás, a közlekedés és nyaralás elősegítése, valamint szükség esetén pénzügyi támogatás nyújtása. Amennyiben a fogyatékos speciális szükségletű gyermek jólétének biztosítása családján belül – az előbb említett sokoldalú segítség ellenére – nem biztosítható, átmeneti ellátása nevelőszülőnél vagy különféle bentlakásos intézményben történik.³²

A hazai szabályozásban a szakellátás formái szintén speciális hivatásos nevelőszülőnél, intézményben, javítóintézetben, fiatalkorúak börtönében érvényesíthetők. Javítóintézetben, fiatalkorúak börtönében elhelyezett gyermekek gyámságát – ha a szülői felügyeletet a bíróság megszüntette, vagy az szünetel – az intézet vezetője nem látja el. Részükre gyámot, hivatásos gyámot kell kirendelni. Nyilvánvaló, hogy a gyám feladatai a büntetését töltő gyermek vagyoni ügyeinek intézésére korlátozódnak.

A speciális szükségletű gyermekek szakellátásban való gondozása, nevelése szakértői bizottság véleménye alapján történik. A speciális ellátás a 12. életévét betöltött³³ olyan kiskorú számára biztosítható – hat hónaptól két évig terjedő időtartamban –, akit az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság ennek igénybevételére kötelez.

A javítóintézetbe, illetve fiatalkorúak börtönébe való beutaláson kívül speciális ellátási formát biztosít a speciális gyermekotthon (lakásotthon) és a speciális hivatásos nevelőszülő.

A speciális szükségletű gyermekek és fiatalok gyermekvédelmi szakellátására olyan település jelölhető ki, ahol a speciális szükségletek kielégítéséhez megfelelő infrastrukturális és képzett dolgozókra épülő intézményi háttér áll a rendelkezésre. Elméletileg az a legszerencsésebb, ha a gondozási hely meghatározásakor a gyermek olyan nevelőszülőhöz vagy olyan gyermekotthonba kerül, ami a vérszerinti családjához a lehető legközelebb található. Ez a körülmény segíti elő az intenzív kapcsolattartást. A speciális intézményeket fenntartók viszont döntően gazdaságossági szempontokat helyeznek előtérbe, amikor ilyen intézményt hoznak létre vagy korábbi intézményt alakítanak át. Vannak olyan nézetek – és van realitásuk –, hogy célszerű a speciális gyermekeket gondozó intézményeket regionális szempontok alapján, több megyét magába foglalóan,

³² PHILIPPA RUSSEL: Az 1989-es Angol Gyermekvédelmi Törvény a fogyatékos és rokkant gyermekek jogairól. *Család, gyermek, ifjúság*. 1993/1–2. 41. p.

³³ Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság kivételes esetben a korhatártól eltekinthet.

létrehozni. Ha ezt az elvet tekintjük, máris csorbulhat a kiskorú azon érdeke, hogy a vérszerinti családjához közel kerüljön.³⁴ Ugyancsak csorbulhat az elv azáltal is, ha az ideálisnak tűnő gyermekotthonban telítettség miatt nincs mód a gyermek fogadására és elhelyezésére. Lényegesnek tartjuk, hogy a családjából kiemelt gyermek a gyermekvédelmi speciális szakellátásból visszakerüljön vérszerinti családjába. A reszocializációs, reintegrációs folyamatba szerencsés bevonni a gyermek vérszerinti családját is.

A speciális ellátást igénybe vevők vonatkozásában ugyanolyan fontos a diszkrimináció tilalma, mint az egyéb veszélyeztetettségnek kitett gyermekek esetében. Tehát minden kiskorú számára biztosítani szükséges a jog szerinti egyenlőséget, és természetesen tilos az egészséges gyermek és beteg gyermek közötti megkülönböztetés.

A speciális szükségletű gyermek saját érdekei közül a számára legmegfelelőbbet kell kiválasztani, és azt kell biztosítani. Szöllősi szerint a gyermek legjobb érdeke saját belső érdekeinek viszonyrendszerére vonatkozik.³⁵ Más szerzők – így Filó és Katonáné – rangsort állapítanak meg az érdekek között, és ezek fölé helyezik a gyermek mindenképp felett álló érdekét. A gyermek mindenképp felett álló érdeke az, hogy biztonságához való joga ne sérüljön. Ez a jog a speciális gyermekekkel közvetlenül foglalkozó szakemberek fluktuációja, valamint a gondozási hely megváltozása miatt is sérülhet.

b) A speciális ellátás megszűnése, megszüntetése

A speciális ellátás az okként megjelölt probléma kezelésének időtartamára, maximum két évre vonatkozik.³⁶ Ezen időtartamon belül kell a speciális ellátásban részesülő gyermek vagy fiatal felnőtt vonatkozásában a szocializációt, reszocializációt vagy a rehabilitációt elvégezni. A sikeres program befejezését követően elsődleges szempont a gyermek családjába történő visszahelyezése, a család segítése vagy a folyamatok további nyomon követése. Amennyiben a család továbbra sem alkalmas a gyermek gondozására, nevelésére, abban az esetben őt nevelőszülőnél, gyermekotthonban vagy lakásotthonban kell elhelyezni. A gyámnak konzultálnia kell a speciális intézmény szakértőivel, amely alapját képezi az új egyéni gondozási-nevelési tervnek, a jövőkép meghatározásának, mivel mindezeknek összhangban kell lenni a korábbi terápiás programmal. A fiatal, szakképesítéssel nem rendelkező felnőtt munkaerő-piaci igényeknek megfelelő képzését elő kell segíteni és figyelemmel kell kísérni. A munkaterápia fontossága különös hangsúlyt kap.

³⁴ Szabályozási nehézséget jelent, hogy két fontos elv ütköztetése kizárja a másik előnyeit.

³⁵ SZÖLLŐSI GÁBOR: *Szociális és gyermekvédelmi jog*. JPTE ÁJK Továbbképző, Pécs, 1998. 231–233. p.

³⁶ Az állandóság elve sérül.

c) A nevelési felügyelet magyarázata

A nevelési felügyelet elrendeléséhez kapcsolódó eljárás a gyámhatóság vezetőjének kezdeményezésére hivatalból vagy kérelemre indul. A nevelési felügyelet alkalmazására kizárólag speciális gyermekotthonban kerülhet sor. Semmiféleképpen nem alkalmazható nevelőszülőnél, speciális hivatásos nevelőszülőnél, illetve a gyermekotthon integrált és speciális csoportjában. Alkalmazásának szigorú feltételei vannak, mivel a gyermek alapvető szabadságjogának korlátozásáról van szó. A nevelési felügyelet időtartama nem haladhatja meg a két hónapot. A felügyeletet elrendelő gyámhivatali határozat ellen fellebbezésnek helye nincs. A közléstől számított három napon belül bírósági felülvizsgálatnak van helye. A bíróság nem peres eljárásban az értesítésétől számított 15 napon belül határoz a nevelési felügyelet fenntartásáról vagy megszüntetéséről. A nevelési felügyelet csak akkor alkalmazható, ha a gyermek egészségügyi vagy pszichés állapota következtében saját vagy mások életét, egészségét közvetlenül veszélyeztető magatartást tanúsít és ez csak azonnali zárt körülmények közötti felügyelettel hárítható el. Ön- és közveszélyes állapotban lévő gyermekeket elsődlegesen kórházba kell utalni, és stabilizálásukat követően lehet a speciális ellátást biztosító intézményben őket elhelyezni.

A gyámhivatal az eljárás megindítását követően haladéktalanul kijelöli a gyermekjogi képviselőt a gyermek nevelési felügyelettel kapcsolatos ügyében történő ellátására, ideértve a bírósági eljárásban való képviselést is. Ha kiskorú gyámolt nevelési felügyeletéről van szó, abban az esetben a gyám és a gyermekjogi képviselő között a képviselési jogosultságok megosztottak.

A nevelési felügyelet alatt álló gyermek képviselője a gyermekjogi képviselő feladata. Ezáltal speciálisan érvényesül képviselője, mivel a gyámi képviselő tekintetében korlátozott.

III. Észrevételek, javaslatok

1. A nevelőszülői gyámság bírálata

A nevelőszülői gyámság előnyösebb a kiskorú számára, mint a gyermekotthoni elhelyezés és az ehhez kapcsolódó gyámság. A nevelőszülői ellátás biztosítja a családi nevelés feltételeit. Közvetlen kapcsolatot tud a gyám a gyámolttal kiépíteni, és az állandóság követelményének is jobban megfelelni.

Szeged Megyei Jogú Városban a nevelőszülői gyámok vállalják a vagyonekezeléssel járó feladatok ellátását is. A gyámhivatal kevésbé tudja értékelni a nevelőszülő és a gyámi tanácsadó kapcsolatát, együttműködését. A félévenként esedékes gyámi jelentések a szakszolgálat útján jutnak el a gyámhivatalba. A gyámhivatalnak a gyámi tanácsadóval nincs közvetlen kapcsolata.

A nevelőszülői gyám és az alapellátás során kijelölt családgondozó, illetve gyámi tanácsadó kapcsolata is olykor formálisnak tekinthető.

A nevelőszülők feladatainak kifejtésénél is hangot adtunk a nevelőszülő azon kötelezettségének, amely szerint elő kell segítenie a maga eszközeivel a gyermek vér szerinti családjába történő visszakerülését. Előfordul – különösen „az egyszemélyes” nevelőszülői gyámok esetében –, hogy nem segítik a kiskorú vér szerinti családjába történő visszatérését. Ezekben az esetekben nagyon erős szülő-gyermek kapcsolat alakul ki a gyám és gyámoltja között. A gyám ellenérdékű az ilyen esetekben, és inkább a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatának további lazulására mutatkozik törekvés a nevelőszülő gyám részéről. Ilyenkor burkolt örökbefogadásról van szó.

Herczog Mária és Révész Piroska a hivatkozott művében ezzel összefüggésben kifejtette, hogy: „A nevelőszülő nem örökbefogadó, még ha a motiváció között oly gyakori is »kvázi« vagy tényleges örökbefogadási szándék. Tiszta helyzetet kell teremteni, mert a gyermek egészséges lelki fejlődéséhez mindenképpen szükség van arra, hogy ne legyenek titkok, ellentmondások, felvállalhatatlan helyzetek.”³⁷

Konzultációink során azt is megállapítottuk, hogy a gyámhivatalokban alig ismerik a nevelőszülői tanácsadók együttműködésének formáit és alig érzékelik annak hatásait. Problémát jelent a gyakorlatban, ha a nevelőszülői tanácsadó ugyanazon gyámolt problémáját tekintve más tanácsot ad, mint a gyámi tanácsadó. A nevelőszülő a felelős minden intézkedéséért, ő dönti el azt, hogy milyen tanácsot fogad el és mit nem.

A tanácsadók nevelési ügyekben profi szakértők. Elsősorban a gyermek neveléséhez, gondozásához kapcsolódó problémák megoldásához nyújtanak segítséget tanácsaikkal, munkájukban kevésbé lelhetők fel az ellenőrzés elemei.

Szegeden a gyámok általában határidőben benyújtják számadásaikat. A nevelőszülők, gyámok tekintetében gondot okoz, ha a kiskorú vagyonkezelése bonyolult jogi eljárások igénybevételét teszi szükségessé. Nem feltétlenül különleges szakértelmet igénylő ügyről van szó, de jelentős procedúrát kell a gyámnak végeznie a kiskorú vagyonának megfelelő kezelése érdekében.

A gyakorlatban az tapasztalható, hogy a nevelőszülői gyámok a vagyonkezeléssel összefüggésben nem kapnak érdemi eligazítást, segítséget, sem a nevelőszülő tanácsadótól, sem a gyámi tanácsadótól. Nem képezi feladatukat, és kellő felkészültséggel sem rendelkeznek vagyonjogi kérdéseket illetően. Ezért a nevelőszülők a gyámhivatalhoz fordulnak vagy magukra maradnak.

A nevelőszülő köteles a gyermek vér szerinti szülőjével történő kapcsolattartását elősegíteni vagy biztosítani.

A gyámhivatal, illetve a bíróság a kapcsolattartás helyszínéként általában a gyermekjóléti szolgálat, illetve gyermekvédelmi szolgálat helyiségeit is megjelölheti.

³⁷ HERCZOG MÁRIA – RÉVÉSZ PIROSKA: i. m. 23. p.

A gyakorlatban az is elképzelhető, hogy a kapcsolattartás helyszíne a nevelőszülő lakóhelye. Mindig a konkrét ügy nyújt segítséget abban, hogy hol indokolt a kapcsolattartás helyszínét biztosítani. Agresszív, italozó életmódot folytató szülő esetében nem célszerű, a kapcsolattartást a nevelőszülő lakóhelyén biztosítani. Ilyen esetben a gyermekjóléti központot vagy gyermekvédelmi intézményt kell kijelölni a kapcsolattartás helyszínéül. A gyermekotthon, más bentlakásos intézmény, vagy a nevelőszülői hálózat működtetője a gondozott gyermek, illetve hozzátartozó kérésére indokolt esetben gondoskodik a gyermeknek a hozzátartozóhoz történő el- és visszakíséréséről. A szülővel való kapcsolattartást elő kell segíteni abban az esetben is, ha a szülő előzetes letartóztatásban van vagy szabadságvesztés büntetését tölti, és a gyámhivatal ezt a kapcsolattartást támogatja.

A nevelőszülő, mint gyám a kapcsolattartás során folyamatosan tájékoztatja a szülőt, hozzátartozót a gondozott gyermek neveléséről, fejlődéséről és a vele kapcsolatos fontosabb eseményekről. A szülőnek joga és egyben kötelessége együttműködni a nevelőszülővel, mint gyámmal, hiszen a szülő véleményének alapján jelölik ki a gyermek életpályáját, továbbtanulásának és képzésének lehetséges formáit.

A kapcsolattartás alakulásáról, annak érdemi vagy kevésbé érdemi jellegéről a nevelőszülő, gyám – közvetve vagy közvetlenül – folyamatosan tájékoztatja a szakszolgálatot, a gyámi tanácsadót és a gyámhivatalt. A hivatásos gyám legalább félévente írásban tájékoztatja a gyámhivatalt a kapcsolattartás alakulásáról.

A pszichoaktív szerekekkel vagy súlyos pszichés problémákkal küzdő, illetve a súlyos disszociális gyermekek ellátását a speciális hivatásos nevelőszülő csak szolgálati helyén, azaz nevelőszülői házban végezheti ideálisan. Drogot fogyasztó gyermekek részére szükséges lenne speciális hivatásos nevelőszülőket képezni, hiszen a drog már a fiatalabb korosztályt is elérte.

2. A gyermekotthon-vezetői gyámság bírálata

a) A gyermekotthon-vezető gyám és gyámoltja kapcsolata

A gyermekotthon vezetője és gyámoltja között közvetlen napi érdemi kapcsolat alig mutatható ki.³⁸ A gyermekotthon vezetőjének a gyámhivatallal kialakított kapcsolata a területi szakszolgálaton keresztül elsősorban a gyámi tanácsadó „közbeiktatása” folytán valósul meg. A közvetlen kapcsolat tulajdonképpen a félévi jelentések formájában, valamint a számadások útján realizálódik.

Sérül a gyámolt állandó elhelyezésének alapelszerű követelménye, ha a gyermek gondozási helye megváltozik. Szegeden olyan kirívó esettel is talál-

³⁸ Ebben a vonatkozásban hasonlóság van a korábban megszüntetett intézeti gyámság jogintézménnyel.

koztunk – hogy különböző okok miatt –, egy év alatt 4 gyámja is volt egy kiskorúnak.

Amennyiben a gyámolt a gyermekotthon lakásotthonában nyer elhelyezést, és a lakásotthon szakmai vezetője a gyám, a kapcsolat közvetlenebb. Ha a gyermekotthon vezetője a gyám, a gondozáshoz, neveléshez, a törvényes képviselőhöz kapcsolódó gyámi feladatokat is a munkatársai, a beosztott kollégái látják el.

b) A gyermekotthon-vezető gyám vagyongazdálkodó feladatai

A gyermekotthon vezetői nem szívesen vállalták a vagyongazdálkodó feladatok ellátását. Nem kellően felkészültek a polgári jogi, a családjogi, különösen a szociális és pénzügyi jog szabályait illetően. Bizonytalanok abban, hogy kiskorú vagyont hogyan tudják a legoptimálisabban hasznosítani, hiszen kellő befektetési ismeretekkel sem rendelkeznek.

Vannak olyan örökösödési ügyek – amelyek nem minősíthetők különleges szakértelmet igénylő ügynek –, mégis bonyolultságuk miatt időigényes feladatot jelentenek a gyám számára. Például rendezetlen vagy közös tulajdonhoz kapcsolódó problémák. Mindezek mellett nem várhatják el a szakmai segítséget – vagyoni ügyekben – a gyámi tanácsadóktól, akik e területen szintén kevésbé felkészültek.

A gyermekotthon vezetői a fenti okok miatt általában a gyermekotthonban elhelyezett kiskorúak gyámságához kapcsolódó vagyongazdálkodó feladatok ellátására eseti gondnok kirendelését kezdeményezik.

A gyermekotthonok vezetői számára a hatályos szabályozás alapján már kötelező a gyámsághoz kapcsolódó vagyongazdálkodó feladatok ellátása is. Úgy próbálnak mentesülni ez alól a kötelezettségük alól, hogy megbízzák a korábbi vagyongazdálkodó eseti gondnokokat a feladatok további ellátására, és ebben a tekintetben megállapodásokat kötnek. A feladat ellátásához szükséges forrást az intézmény költségvetéséből biztosítják. Azzal a gyakorlattal is találkozhattunk, hogy ügyvédek hatalmaznak meg a vagyongazdálkodással összefüggő feladatok ellátására. Ezen gyakorlat jogi alapját a különleges szakértelmet igénylő ügyekre vonatkozó szabályozásra építik, holott valójában az esetek többségében egyszerű vagyongazdálkodásról van szó. Találkozunk olyan kezdeményezéssel is, hogy a szakszolgálatnál alkalmazzanak egy főt aki – megfelelő jogi felkészültséggel, befektetési ismeretekkel rendelkezve – képes arra, hogy a gyámokat érdemben felkészítse a kiskorú vagyónak kezelésére.

A nevelőszülői gyámsággal összevetve az is szembetűnő, hogy a gyermekotthoni gyámság esetében gyakrabban élnek a kiskorú pénzének felhasználásával, mint a nevelőszülői gyámság esetében.

A gyermekotthon vezetői, mint gyámok a számadásokat általában határidőben nyújtják be. Számadással összefüggésben Szegeden kifogásra, vagy per kezdeményezésére nem került sor.

A gyámhatóságoknál tett konzultációink során olyan esettel is találkoztunk, hogy a végszámadás nem a leltáron, illetve a rendszeres számadáson alapult, hanem csak a nevelésbe vétel végén fennálló vagyoni viszonyokat tartalmazta. Elvértve előfordult, hogy a gyám végszámadását a nagykorúvá vált korábbi gyámoltja felé csak tájékoztató jelleggel tette meg. A végszámadás nem korlátozódhat pusztán ismertetésre, hiszen a gyám felelősségének alapját képezi. A végszámadásban fel kell hívni a jogosult figyelmét arra is, hogy a számadásra kötelezettel szemben esetleges igényeit akár bírósági úton is érvényesítheti. Találkoztunk olyan gyakorlattal is, hogy az utógondozó kapott tájékoztatást a számadás alapján a vagyon kezeléséről, aki azt hovatovább a nagykorú helyett maga kezelte.

c) A gyermekotthon-vezető gyámok és a gyámi tanácsadók együttműködése

A gyámi tanácsadók munkájának elismertetése országosan problémát jelent. Több megyében később épült ki ez a szakszolgáltatáson belüli elkülönült struktúra. Álláspontunk szerint a gyámhivatalok kevésbé tudják hasznosítani a gyámi tanácsadók tevékenységét, nem épült ki velük a közvetlen kapcsolat. A gyámok tevékenységéhez kapcsolódó jelentések a szakszolgáltatáson keresztül jutnak el a gyámhivatalhoz, azok formálisak, uniformizáltak. A gyámi tanácsadók elsődlegesen szakmai tanácsokat adnak, ellenőrzésük formális. A gyermekotthon-vezető gyámokra van bízva az, hogy elfogadják-e a gyámi tanácsadó javaslatait, intézkedéseikért kizárólag ők a felelősek.

d) A gyermekotthon-vezető gyám kapcsolattartással összefüggő problémái

A kapcsolattartás formáit a gyámolt egyéni elhelyezési terve tartalmazza. Ezt az elhelyezési tervet a gyámhivatal vagy jóváhagyja, – ritkán előfordul, hogy mint nem megfelelőt – visszaadja átdolgozásra. Ebben az esetben a kapcsolattartás szabályozásának nincs meg az „alapidokumentuma”. Az is befolyásoló tényező, hogy a kapcsolattartás szabályozásánál figyelemmel kell lenni a gyermekotthonok házirendjére, különféle nyári programjaira, amelyek nyilvánvalóan érinteni fogják a kapcsolattartás helyszínét, vagy időtartamát.

A korábbi intézeti gyámnál lényegesen kevesebb – maximum 40 kiskorú – gyermek gyámságát látja el a gyermekotthon vezetője. Ennek ellenére a gyermekotthonokat – az intézeti gyámság megszüntetését követően – a jogalkalmazók köréből sokan „mini GYIVI”-knek (a korábbi megyei gyermekvédelmi intézetek) aposztrofálják.

Szinte abszurd, de elméletileg nem elképzelhetetlen, hogy egy-egy hétvégén – a 40 gyámolt vonatkozásában – akár 80 szülővel, illetve hozzátartozóval kellene külön-külön, akár más helyszíneken a kapcsolattartást biztosítani a gyermekotthon vezetőjének, mint gyámnak. A gyakorlatban csak beosztottjai, munkatársai közreműködésével valósíthatja meg ezt a feladatot a gyermekotthon

vezetője, annak dacára, hogy a hatályos szabályozás kimondja, hogy a gyermekotthonok tekintetében megszűnt az osztott gyámság intézménye.

e) A hazagondozás problematikája

Nagyon erős jogosítványokkal rendelkeznek a gyermekotthonok vezetői, gyámjai, hiszen joguk van a gyermek gondozási helyének megváltoztatását, elhelyezésének megszüntetését kezdeményezni Eretnek gondolatnak tűnik, de abban is érdekelt lehetnek, hogy a „jó” gyermekeket megtartsák. A gyermekotthon fenntartó érdekstruktúrája ahhoz is vezethet elítélendő vezetői magatartás esetén, hogy a gyermekek maradjanak az intézetben. Elvértve előfordulhat a jogalkotói akarattal ellentétes gyakorlat, ilyenkor ellenérdekké válhatnak a gyermekhez mindenáron ragaszkodó gyermekotthonok vezetői.

A hazagondozást nehezíti a továbbiakban az a körülmény, hogy nem kellő a szakellátásban dolgozók együttműködése az alapellátás szakembereivel.

A családgondozó objektív okok miatt – anyagi eszközök, közlekedési eszközök hiánya – nem jut el a gyermekotthonba, de szubjektív okok is hozzájárultak ahhoz, hogy nem kellő az együttműködése a szakszolgálattal. Ez a körülmény is okozója lehet, hogy gyermekotthonokból, lakásotthonokból kevés kiskorú kerül vissza vér szerinti családjába.

Formális és kevésbé használható információkkal rendelkezik a gyámhivatal, a szakszolgálat, de a gyermekotthon is a vérszerinti család körülményeinek változását illetően. Ezen a tényen segítene az információs rendszer számítógépes feldolgozása, az adatlapok korszerűsítése.

Sajnos, vannak olyan esetek, amikor az optimális családterápia esetén sem képes az alapellátás olyan helyzetet teremteni, hogy a gyermek visszakerüljön vér szerinti családjába. A probléma ezeknél a családoknál annyira komplex jellegű, hogy a jelenlegi szabályozás kereteit szétfeszíti, olyan állami beavatkozást tenne szükségessé, amelyeket a jelenlegi rendszer nem tud megoldani. Az esetek többségénél olyan súlyosak a problémák, hogy több ágazat együttes és komplex módon nyújtott segítsége tehetné képessé a családot eredeti funkciójának visszaállítására. Elsősorban munkahelyteremtésre, lakhatásra és egészséges körülmények biztosítására, a szülők alkalmassá tételére, az alkohol- és drogfogyasztás visszaszorítására, különféle pénzügyi, foglalkoztatáspolitikai intézkedések megtételére gondolunk.

Kedvezőtlen tendenciák tapasztalhatók a gyerekek kábítószerrel való érintettsége tekintetében is. Kutatások bizonyították, hogy 8–9 éves gyermekek is találkoztak a szerrel. Kellő speciális otthon hiányában, normál gyermekotthonban nem kaphatja meg a gyermek a kellő segítséget, hazagondozását ez is nehezíti.

Irodalom

- Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv. KJK–KERSZÖV Bp. 2001.
- Herczog Mária – Révész Piroska: Egy gyermekotthon megszüntetésének és A GYIVI munkatársainak átképzéséhez és továbbképzéséhez kapcsolódó program tapasztalatairól. Gyermek, család, ifjúság. 1993/ 1–2. szám.
- Králné Szabó Piroska: Gondolatok a nevelőszülők és a vérszerinti szülők kapcsolatáról. Csalás, gyermek, ifjúság. 1999/5. szám.
- Philippa Russel: Az 1989-es Angol Gyermekvédelmi Törvény a fogyatékos és rokkant gyermekek jogairól. Család, gyermek, ifjúság. 1993/1-2.
- Somorjai Ildikó: Nevelőszülők Angliában. Család, gyermek, ifjúság. 1996/1. szám
- Szöllősi Gábor: A reform három sarkalatos pontja. Család, gyermek, ifjúság. 1996/1. szám
- Szöllősi Gábor: Szociális és gyermekvédelmi jog. JPTE ÁJK Továbbképző. Pécs, 1998.

GÉZA ZÁMBÓ

DIE PFLEGEELTERLICHE- UND KINDERHEIMVORMUNDSCHAFT

(Zusammenfassung)

In dieser Abhandlung untersuchen wir die Regeln in Bezug auf die pflegeelterliche- und Kinderheimvormundschaft, die auch als spezielle Fälle der Berufsvormundschaft betrachtet werden können.

Die pflegeelterliche Vormundschaft ist die engste Form zu dem Kind und sie nähert sich am besten der individuellen oder privaten Vormundschaft. Es ist möglich und wir hoffen auch, dass sie für den in die Pflege genommenen Minderjährigen die ideale Lösung ist. In der Praxis ist leider auch vorstellbar – besonders im Falle eines einzigen Pflegeelternanteils –, dass das Kind völlig ausgeliefert sein wird. Wir denken hier an den Fall, in dem sich hinter der pflegeelterliche Pflege und Vormundschaft eine Adoption verbirgt. In dieser Situation versuchen die Pflegeeltern das Kind von den leiblichen Eltern zu isolieren, sie freuen sich nicht über deren Kontakt, sie verhindern ihn sogar. Deshalb wäre im Falle einer pflegeelterlichen Vormundschaft eine noch strengere Kontrolle der Vormünder notwendig. Für diese Arbeit ist eine bessere Vorbereitung der Vormundberater notwendig.

Vormünder, die ein Kinderheim leiten, sind laut Skeptiker „mini“ Anstaltsvormünder. Sie können unmittelbar neben ihren Führungsarbeiten die von der Rechtsregel vorgeschriebene Vormundschaft von höchstens 40 Kindern unmöglich selbst besorgen. Deshalb üben sie diese Tätigkeit durch ihre Mitarbeiter mit deren Hilfe aus. Neben ihren vielfältigen täglichen Verrichtungen würden sie von der Vermögensverwaltung ihrer Mündel gänzlich absehen. In der Praxis kann man deshalb erfahren, dass sie die früheren Vermögensverwalter des Fachdienstes damit beauftragen. Man sollte diese Praxis legalisieren.

Im Falle der in Pflege genommenen Kinder braucht man – im gegenwärtigen Umfeld der Regelung – sowohl die pflegeelterliche – als auch die Kinderheimvormundschaft. In beiden Fällen führen die Jugendämter durch die Vormundberater die Kontrolle der Vormünder durch.

Manche vertreten die Ansicht, dass die Berufsvormundschaft die ideale Lösung bei den in die Pflege genommenen Kindern ist. Wir denken, dass der konkrete Fall, das Interesse des Kindes dabei ausschlaggebend ist, nach welcher Vormundschaftsform die Bestellung des Vormunders im Falle des in Pflege genommenen Kindes erfolgen soll. Deshalb könnte man die strengen Rahmen der gültigen Regelung lockern und bei Bedarf einen Berufsvormund bestellen, egal ob es sich dabei um eine Pflege durch Pflegeeltern oder in einem Kinderheim handelt.